

Speelgoed waar varkens wél blij van worden

Afleidingsmateriaal is verplicht. Maar wat in de hokken is aangebracht, is geregeld weinig effectief, vindt Marc Bracke, onderzoeker bij Wageningen Livestock Research. Varkenshouder Dick van der Vegt (onder) experimenteert veel met afleidingsmateriaal in zijn stallen om de dieren bezig te houden en om zo staartbijten te voorkomen. Welk speelgoed werkt het best?

GEESJE ROTGERS

Varkenshouder Dick van der Vegt (Dalfsen) weet na vele jaren van experimenteren welk afleidingsmateriaal het best werkt bij zijn dieren. “Op de eerste plaats moet het iets zijn waar de varkenshouder weinig werk aan heeft. Zo gauw je er als boer dagelijks mee aan de slag moet, werkt het dus niet. Veel boeren zijn te druk en hebben gewoon geen tijd voor extra klussen.” Wat voor de boer niet werkt, is bijvoorbeeld touw. In een paar uur tijd hebben de varkens het opgegeten en kapotgetrokken en moet er nieuw materiaal worden opgehangen. “Op zich vinden de varkens een stuk touw wel plezierig, want ze kunnen het slopen”, weet Van der Vegt. “Varkens zijn dol op materiaal dat kapot kan en waarop ze kunnen knabbelen. Vroeger kauwden ze stukken uit de houten schotten tussen de afdelingen, maar die zijn tegenwoordig van onverwoestbaar materiaal. Daar valt niets meer kapot aan te krijgen.” Van der Vegt denkt dat de behoefte aan ‘spelen’ niet voor alle varkens gelijk is. Sommige dieren hebben daar meer behoef-

te aan dan andere. Maar dieren die dat willen, moeten zich kunnen ‘afreageren’ op het speelmateriaal en niet op hokgenoten.

Basis blijft goede ketting

Volgens Van der Vegt gaat er niets boven een goede ketting. Niet zo’n dun kettinkje dat zo hoog wordt opgehangen dat het dier er nauwelijks bij kan, maar een scheepsketting met korte, dikke schalmen (7 mm) op of vlak boven de grond. Dit type ketting rolt lekker in de bek en dat is wat het varken prettig vindt. “Varkens die buiten lopen, verzamelen steentjes in de bek om erop te kauwen”, weet de varkenshouder van een bevriende collega die de dieren buiten hield. “De onderste schalmen kun je vergelijken met die steentjes: ze kauwen er graag op.” Een balletje aan het eind van de ketting doet eerder kwaad dan goed; het varken kan de ketting niet meer in de bek nemen en erop kauwen. De varkenshouder hing de scheepskettingen in alle afdelingen, óók in de strosstal van de zeugen. “Je denkt dat stro het summum is van speelplezier, maar je moet eens zien

hoeveel die zeugen bezig zijn met de kettingen.”

Afbreekbare aanvulling

Voor sommige programma’s, zoals Good Farming Star, is het verplicht om tevens afleidingsmateriaal aan te bieden dat afbreekbaar is. Samen met Marc Bracke, onderzoeker van Wageningen Universiteit, ontwikkelde Van der Vegt een zogenaamde knaagplank. De ‘Plank van Bracke’ werd goed gebruikt door de varkens (zie foto 1). Het hele middenstuk werd eruit gebeten. Het nadeel is dat de constructie in elkaar gezet moet worden, wat te veel tijd kost. Van der Vegt maakte daarop een constructie volgens hetzelfde principe, maar die in het gebruik veel minder tijd kost: een onbehandelde vurenhouten weidepaal. Bij de gespeende biggen hangt die aan een ketting (zie foto 2) en bij de vleesvarkens staat de paal in een beugel (zie foto 3). “Het is belangrijk dat de varkens de paal kunnen bewegen, er op kunnen bijten en hem kunnen slopen.” En als de paal kapot is, plaatst Van der Vegt simpelweg een nieuwe.

1 De Plank van Bracke bleek aantrekkelijk speelgoed. De vurenhouten plank ligt op klosjes, zodat hij minder snel bevuild raakt en varkens er gemakkelijker op kunnen bijten en onder kunnen duwen.

2 De weidepaal van zacht, onbehandeld vurenhout blijkt in trek bij de gespeende biggen.

“In sommige afdelingen is de paal binnen een week al kapot, in andere doen ze er maanden over.” De varkens zijn zichtbaar tevreden met hun weidepaal, gezien de enorme happen die er uit zijn.

Naast de weidepaal, hangt er in ieder hok met gespeende biggen ook een trapezium met daaraan stukjes ketting, een buigzaam stuk rubber en wat touw (zie foto 4). Vanaf een leeftijd van 8 tot en met 11 weken krijgen de gespeende biggen de beschikking over een mand met hooi (zie foto 5). Van der Vegt voegt dus regelmatig nieuw afleidingsmateriaal toe, zodat de dieren weer iets nieuws hebben om hun aandacht op te richten. Verandering van spullen doet spelen.

Minder couperen

Speelgoed is niet de oplossing voor het achterwege laten van het couperen. “Helaas is het niet zo simpel, maar speelgoed biedt wel een stukje van de oplossing”, zegt Van der Vegt. Toch durft hij het couperen nog niet helemaal achterwege te laten. Wel haalt hij tegenwoordig veel minder van de staart af dan enige jaren geleden: nog maar een kwart tegenover tweederde toen. De varkens op het bedrijf hebben tegenwoordig weer een mooie krul in de staart – alleen het puntje met kwastje ontbreekt. “Ik probeer de grenzen te vinden van wat mogelijk is op mijn bedrijf. Ook heb ik geprobeerd of helemaal stoppen

3 De vleesvarkens houden ervan om de paal te bewegen. De palen zijn een meter lang en hebben een kopmaat van 80 mm. De beugels hebben een diameter van minimaal 85 mm, zodat de paal kan draaien en schuiven.

met couperen een optie was, door de staartjes van duizend biggen intact te laten. Bij 50 tot 60 procent van de koppels ging dat goed. In de andere koppels was er toch wat bijterij ontstaan. Hoewel staartbijten op dit bedrijf bijna niet voorkomt, mede dankzij de vele afleidingsmaterialen, is het bedrijf er niet helemaal vrij van. Wat de varkenshouder in dat geval doet?

Van der Vegt: “Ik heb goede ervaringen met het vernevelen van speedipodium dat voor koeien wordt gebruikt. Met de rugspuit vernevel ik enkele dagen achter elkaar speedipodium over de varkens en dan is de bijterij eigenlijk altijd binnen een aantal dagen over. Zo gauw ik rode staartpuntjes zie, pas ik dit toe.”

4 Dit speeltje heeft alles in zich waar varkens dol op zijn: kettingen en materiaal om kapot te bijten.

5 Als verrassing krijgen de varkens af en toe de beschikking over een korf met hooi.

Waarom moet het afleidingsmateriaal voldoen?

In 2001 werd de Europese richtlijn van kracht om alle varkens permanent geschikt speelgoed te verstrekken. Een ketting alleen is niet genoeg, zo besliste de Nederlandse overheid uiteindelijk in 2007, mede op basis van wetenschappelijke bevindingen. Daarop hebben vele ondernemers de ketting ‘verrijkt’ met een bal of een stevig stuk kunststof slang aan het uiteinde. “Een kwalijke ontwikkeling”, zegt Marc Bracke, onderzoeker bij Wageningen UR Livestock Research, over deze aanvulling. Bracke doet al jaren onderzoek naar bijterij en afleidingsmaterialen voor varkens en zocht onder meer uit aan welke eisen het materiaal moet voldoen. En waarom zo’n bal aan een ketting niet werkt.

1. Er zijn dertig eigenschappen die de waarde van afleidingsmateriaal voor varkens bepalen. Een internationaal panel van deskundigen heeft een aantal materialen en materiaaleigenschappen, zoals beschikbaarheid, afbreekbaarheid en vernieuwing, beoordeeld. Daaruit bleek dat een korte ketting met of zonder een rubber slang eraan een heel laag cijfer krijgt (minder dan een 3 op een schaal van 0 tot 10). Uit een reeks van verschillende praktijkwaarnemingen, onder meer op het varkensbedrijf van Dick Van der Vegt, is bovendien duidelijk geworden dat varkens in de regel zelfs minder spelen met de ‘verrijkte’ ketting (met kunststof slang of bal), dan met dezelfde ketting zonder toevoeging. Een bescheiden hoeveelheid lang stro, compost en ruwvoer zijn voorbeelden van materialen die wel een voldoende scoren.

2. In de wet staat dat het materiaal permanent aanwezig moet zijn. Belangrijk is dat geschikt afleidingsmateriaal voorhanden is wanneer een dier in een hok de neiging heeft zich tot bijterij te ontwikkelen. Dat kan in principe op elke moment en op elke plaats in het hok gebeuren. Bijters hebben ook een verhoogde behoefte om met afleidingsmateriaal bezig te zijn.

3. Het materiaal moet afbreekbaar zijn. Als iets kapot kan, is het interessant voor varkens. Interessant zijn bijvoorbeeld: stro, houtsnippers, een blok zacht hout, verse takken, touw, jutezak. Hardere houtsoorten zijn minder in trek, omdat ze slecht kapot willen. Dat geldt ook voor de voetbal – het ziet er leuk uit voor het publiek, maar varkens spelen er vrijwel niet mee. Die rolt in de mesthoek en blijft daar liggen. Kunststof materialen kunnen ook interessant zijn wanneer ze afbreekbaar zijn, maar dan leveren ze een risico op voor het milieu en/of de volksgezondheid. De varkens nemen het materiaal dan op en het komt via de mestput op het land en dus in het milieu terecht. Natuurlijke materialen, zoals in Denemarken zijn voorgeschreven, hebben dat risico niet.

4. Een vaste ketting die met het uiteinde op de grond ligt, is interessanter dan een korte ketting. Op het proefbedrijf in Raalte zijn daar goede ervaringen mee opgedaan. De ketting wordt nog aantrekkelijker als er een paar extra stukjes ketting aan vastgemaakt zijn, van zo’n 20 cm. Dan kunnen meerdere varkens tegelijk en op verschillende hoogtes met een uiteinde van de ketting spelen (zie foto 6). Het maakt wat geluid en de varkens kunnen ook enige wroetbewegingen maken op het uiteinde van de ketting dat op de grond ligt.

6 De ‘verrijkte’ speelketting volgens Bracke naast een ketting met een bal. De varkens toonden verschijnselen van frustratie zoals stangbijten toen ze probeerden om met de pas opgehangen bal te spelen. Van de ‘verrijkte’ ketting werd langdurig (weken) gebruik gemaakt, soms door meer varkens tegelijk.

FOTO: MARC BRACKE

Ook ‘verdwijnt’ de ketting niet in de mest, doordat hij vast zit. Een blok zacht hout aan de ketting maakt het nog interessanter, vooral wanneer ook het uiteinde van de ketting over een lengte van ten minste 15 cm beschikbaar blijft om mee te spelen (zie punt 2). Een los blok hout in het hok werkt daarentegen weer niet, want dat rolt in de mesthoek, waarna de varkens er vanaf blijven.

Prijs voor de beste ideeën

Het project Verantwoord Omgaan met Varkensstaarten (www.dierenwelzijnsweb.nl) ondersteunt boeren om bijterij terug te dringen en om het couperen van staarten te verminderen. Allesbehalve een eenvoudige opgave. Boeren zoeken de oplossing vaak eerder in een aanpassing van het klimaat of de voeding. Dat is op zich niet verkeerd, zolang maar niet ‘vergeten’ wordt dat goed afleidingsmateriaal cruciaal is om problemen met bijterij en staart couperen echt op te kunnen lossen. Veel varkenshouders hebben al verschillende materialen uitprobeerde op hun bedrijf. Het bundelen en uitbouwen van de beschikbare kennis kan tot de doorbraak leiden die nodig is voor een duurzame varkenshouderij. “Wij willen de ondernemers daarom uitdagen om met praktische oplossingen, liefst samen met onderzoekers en andere varkenshouders, aan de slag te gaan”, zegt Marc Bracke. Hij looft namens de projectgroep een prijs uit voor de beste ideeën. Wilt u meer weten of heeft u ideeën over afleidingsmateriaal voor varkens? Ga dan naar website: www.hokverrijking.nl, of meld u aan bij marc.bracke@wur.nl.